

Opțiunile lui CONSTANTIN DOBROGEANU- GHEREA

150 de ani
de la naștere

După 1989, în vâltoarea unor patimi adesea greu de priceput, cineva s-a gândit să se răzbuie pe regimul prăbușit ca un castel de nisip (dacă ținem seama de morții nevinovați, apare cumva altfel) și a furat bustul lui C. Dobrogeanu-Gherea. Pe numele său adevărat Solomon Katz, Constantin Dobrogeanu-Gherea s-a născut la 21 mai 1855, în Ucraina, la Slavianka. A murit la 7 mai 1920, cu un an înainte de înființarea P.C.R., el fiind socialist din convingere. Dar nu a fost comunist, nefiind de acord cu bolșevismul rus.

În ziua înmormântării sale, Tudor Teodorescu-Braniște scria în *Jurnalul de dimineață*: „Marele bătrân (n.n. - avea doar 65 de ani) cu cap de Dumnezeu sau de Moș Crăciun era întins pe catafalcul pe care un grup de pictori socialiști, în frunte cu Teodorescu-Sion, îl învăluiseră cu pânză roșie. O mulțime impresionantă... îl însoțea într-o tăcere reculeasă“. Gherea și-a făcut studiile la Harkov, unde a activat în mișcarea „narodnicilor“, fiind nevoit să se refugieze în România în 1875, dar după trei ani este răpit de agenții Ohranei și deținut într-o închisoare din Rusia. Revine în România în 1879, schimbându-și numele în cel sub care va fi cunoscut în patria adoptivă, ca sociolog, critic literar român, teoretician social-democrat. A avut în concesiune un restaurant, ca și Caragiale, pentru a-și susține familia și prietenii.

În 1881, când a fondat și revista „Contemporanul“, a publicat *Ce vor socialiștii români*, lucrări mai importante în domeniul teoriei social-politice fiind *Anarhiștii și socialiștii*, *Neiobăgia*, *Socialismul în România*. Gherea era un reformist de tipul lui Karl Kautski, atât de criticat cândva de „clasicii“ marxști, inclusiv de Lenin. A fost unul dintre animatorii activi ai revistelor „Emanciparea“, „Revista socială“, „Literatură și știință“ etc.

Calitatea de critic literar a fost destul de obiectiv conturată de G. Călinescu care, în *Istoria* sa scrie: „Criticii metafizice a lui Maiorescu încearcă a-i opune o critică naturalistă, științifică, arătând pricina cea mai apropiată a operei literare C. Dobrogeanu-Gherea“. Călinescu sesizează preocuparea constantă a lui Gherea pentru finalitatea operei literare, aceasta „nefiind decât o formă mai intensă de

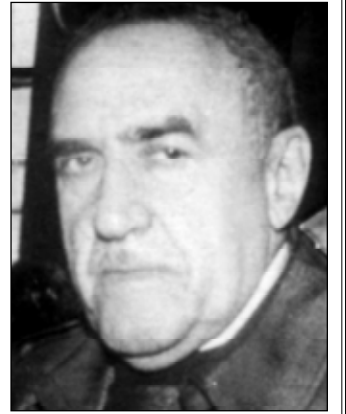
antume, *Studii critice*, 1890-1897 și respectiv 1925-1927). Refuzând criteriul „artă pentru artă“, criticând „forma fără fond“ într-o perioadă în care au avut loc cele mai radicale „revoluții“ în domeniile artei (poezie, pictură, muzică), Gherea părea desuet și a fost respins de majoritatea criticilor din interbelic, iar după 1944 a fost criticat de ideologia comunistă pentru „atitudini oportuniste și burgheze“. Mai mult, refuzând orice relație cu comunitatea evreilor din București, a fost înmormântat într-un cimitir creștin, dar în 1941 autoritățile antonesciene au cerut reînhumarea sa într-un cimitir evreiesc (rămășițele sale pământești se află în Cimitirul din Șoseaua Giurgiului, unde ar merita să se pună o placă memorială).

Gherea a fost practic un autodidact, studiile fiind întrerupte de arestări succesive, dar a reușit să citească enorm din literatura rusă clasică, germană ca și, desigur, română. În 1890, s-a convertit la creștinism pentru a primi cetățenia, așa cum o cereau prevederile nedemocratice ale Constituției (abia în 1923 a fost reglementată această situație a evreilor). În enciclopediile rusești el apare cu numele de Katz Mihail Nikitici, după datele din arhivele Ohranei. În România a fost cunoscut, la început, drept Cass-Dobrogeanu. Caragiale, Stere, Nădejde îi erau prieteni și-i spuneau Costică, invitându-l la diverse întruniri literare ori politice. A avut trei copii: Alexandru, Sonia și Ionel. La Iași a lucrat ca pietrar, potcovar, fiind nevoit să-și agonisească mijloacele ele-

mentare de trai. La un moment dat, avea pașaport american și lucra la Crucea Roșie, pentru a scăpa de agenții ruși, dar a ajuns în mâinile lor, fiind deportat într-un lagăr la malul Mării Albe (după 1917, lagărul avea să facă parte din vestitul Gulag). A evadat în Norvegia, de unde a ajuns în Anglia, apoi în Franța, Germania, Austro-Ungaria și, în fine, în România. În 1905, Gherea s-a ocupat personal de soarta marinarilor răsculați de pe vasul „Potemkin“. Ginerelul lui Gherea, soțul Soniei, a fost Paul Zarifopol. Primul fiu, Alexandru, membru marcant al P.C.R., a fost executat la Moscova, în 1937, iar celălalt fiu, Ionel, s-a retras în Grecia.

Se poate spune că „anarhiștul“ (cum era la început) Katz-Dobrogeanu-Gherea a avut o viață nu tocmai obișnuită și a fost nevoit de multe ori să caute anumite opțiuni, niciodată perfecte, cum nimic nu este perfect pe pământ.

Cinci ani trec repede, în cinci ani se nasc și mor milioane de oameni. Pentru a-l rememora pe Crohmălniceanu nu este nevoie de nici un efort. Mai avem în față paginile scrise cu durere de ucenicul său, de cei pe care i-a susținut în primele momente ale afirmării lor. „Același Croh pe care l-am cunoscut și l-am iubit cu toții“, scria Mircea Cărtărescu, în „Observator cultural“ din 9 mai 2000. Tânărul scriitor era chiar la Berlin, îl căuta pe mentorul său când acesta se stingea, o dată cu soția, Ruth, în ziua de 28 aprilie 2000. În același număr al revistei, îi aducea un elogiu și Gheorghe Iova, care scria că „Ov.S.C. s-a ocupat de o generație, știind ce avea să-i dea lui“. Adică satisfacția cea mai înaltă a împlinirii rolului de profesor adevărat, de critic și mentor literar totodată, prin ținuta sa demnă și competența în materie. Regretatul prozator Mircea Nedelciu scria, în 1996, la împlinirea a 75 de ani de viață ai lui Crohmălniceanu: „Crohul - libertate și luciditate“. În anii cenzurii celei mai severe, profesorul a știut să susțină și să propulseze în literatură un grup de „desanți“ care au făcut carieră în anii următori. Scăderile pentru care a fost „amendat“ de mulți „justițiar“ după 1989, din care cauză s-a și refugiat practic la Berlin, au fost de mult compensate de tenacitatea și obiectivitatea cu care s-a preocupat de păstrarea unei continuități a valorilor în literatura română. I s-a reproșat că a fost „stalinist“, „proletcultist“ etc. Este

Mentor al „optzeciștilor“

Cinci ani de la despărțirea de OV. S. CROHMĂLNICEANU

adevărat că în anii '50 „Gazeta literară“, „Contemporanul“ ș.a. publicau articole scrise la „comandă socială“ dictată de atotputernicul Partid. Dar se uită faptul că nu exista domeniu în care controlul acestui partid să nu se facă simțit, iar posibilitățile unui scriitor erau limitate la alternativa - „sinucidere“ literară ori o coabitare abilă (la început, chiar sinceră). „Cronica optimistului“ a lui G. Călinescu, unele tablete ale lui Arghezi erau, evident, scrise sub presiunea Partidului Unic.

Născut la Galați, la 16 august 1921, Moise Cahn a devenit Ov. S. Crohmălniceanu, impunându-se în literatură după ce și-a abandonat profesia de inginer. Redactor la publicațiile menționate mai înainte, apoi profesor la Facultatea de Filologie (1967-1991), Ov. S. Crohmălniceanu a fost un harnic și dăruit traductor. A publicat volumele: *Literatura română între cele două războaie mondiale* (trei volume); *Literatura română și expresionismul* (1971); *Istorie insolite de lectură* (1984); *Alte istorii insolite* (1986); *Amintiri deghizate* (1994); *Cercul literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane* (în colaborare cu Klaus Heitmann) ș.a. A fost membru al Asociației Internaționale a Criticilor Literari, a colaborat ani de zile la publicații culturale din Franța, Germania, Israel.

La Ed. Hasefer, sub îngrijirea lui Geo Șerban, a apărut postum, în 2001, volumul *Evreii în mișcarea de avangardă românească*, volum apreciat la superlativ de regretatul Z. Ornea: „Carte temerară și extraordinar scrisă... un document cu totul revelator“. Cu această ocazie, Z. Ornea pune în lumină legătura dintre „generația de aur“ a avangardiștilor - mulți nevoiți să părăsească țara în 1947 - și noile generații de scriitori „optzeciști“ și „nouăzeciști“, dintre care au fost destui care au găsit sprijin moral și profesional la Ov. S. Crohmălniceanu.

Este poate cel mai frumos omagiu ce se va aduce mult timp de acum înainte.

Despre Sebastian se va mai scrie

Peste numele lui Sebastian nu s-a așternut niciodată o liniște totală, iar apariția în 1996 și apoi 1997 a *Jurnalului* său a reactualizat până la incandescență prezența sa spirituală. În „Dilema veche“ nr. 4/6 februarie 2004, H.R. Patapievici scrie: „Cu ce a greșit Gabriel Liiceanu, care a fost bănuț de antisemitism pentru o declarație de solidaritate simbolică - făcută suferințelor lui Mihail Sebastian - la Templul Coraf?“. Aproape că nu există dezbateri despre dubla identitate evreu-român, despre Holocaust și Gulag în România, pentru ca numele lui Sebastian să nu fie pomenit. Deși însuși autorul nu s-a gândit, probabil, la o asemenea furtunoasă postumitate, experiența sa de viață, scrisul său s-au bucurat de o atenție specială. Chiar și condițiile morții, într-un accident (probabil), au fost puse sub semnul îndoielilor, al unor aluzii la asasinat.

De ce a devenit „un contencios inflamabil“ acest „caz“? Cândva, la Brăila, la o oră de clasă, Sebastian a vorbit despre „noi, românii“, la care un coleg l-a strigat: „Care noi, jidane?“. În scurta sa viață, de 38 de ani, Sebastian nu a cunoscut violența antisemită, nu a fost deportat, dar a suferit efectele legilor rasiale, la un moment dat nu a putut să-și pună semnătura pe propria creație, iar după război, dacă ar fi trăit mai mult, nu se știe dacă nu ar fi ajuns în închisoare ori ar fi fost ostracizat pentru „atitudine mic-burgheză, dușmănoasă statului socialist“. „Dicționarul Enciclopedic Român“, din 1966, îl menționează totuși, deși se scrie că romanele sale (*Femei*, *Accidental*, *Orașul cu salcâmi*) sunt „psihologizante“ (nu era bine), dar dramaturgia este lăudată (*Jocul de-a vacanța*, *Steaua fără nume*, *Ultima oră*), pentru că „relevă setea de puritate a oamenilor în cadrul societății burgheze“, „satirizează moravurile marii burghezii afaceriste“ etc.

Sub o asemenea încărcătură, dacă nu veneau anul 1989, apoi *Jurnalul*, numele lui Sebastian ar fi fost încet acoperit de praful încercios al propagandei „comuniste“. Despre relația sa cu Nae Ionescu, profesorul admirat o perioadă de Sebastian, nu s-a vorbit mult timp. O carte comentată favorabil și de Z. Ornea, *Mitul Nae Ionescu*, de George Voicu, scoate în lumină caracterul legionaroid al acestui „formator de opinie“. *Jurnalul* lui Sebastian a bulversat lumea literară românească, ca și pe cea a istoricilor, prin franchețea,

subiectivismul produs de sensibilitatea rănită a intelectualului evreu-român fiind în final o garanție a interesului și valabilității ca „document de suflet“ al acestuia. În schimbul de „focuri“ au fost implicate numele lui Cioran, Eliade, Eugen Ionescu, Camil Petrescu, ș.a. Poate de aceea și declarația lui Liiceanu: „Sebastian, mon frere“, publicată și în Revista „22“, din 29 aprilie 1997, a trezit atâtea reacții contradictorii. În *Jurnalul* său, Sebastian a deschis o cutie a Pandorei, istoria politică românească a apărut în altă lumină. Însăși noțiunea de „toleranță“ a fost pulverizată, „puritatea scopului“, naționalismul, extremismul au fost altfel privite.

Trebuie amintit că nici unele cercuri intelectuale evreiești nu l-au agreat pe Sebastian, care a scris *Cum am devenit huligan*, deși firea sa era departe de violență, atât verbală, cât și fizică. Revelația scriitorului a avut loc în anii 1940-1944. El a văzut Holocaustul cu „ochiul minții“, nu a avut soarta lui Fundoianu, nici a altor milioane de evrei, dar nota, la 10 noiembrie 1942, în *Jurnal*: „M-a străbătut o clipă gândul că într-o noapte ca asta am putea fi toți măcelăriți în casele noastre“. Era atmosfera creată de interzicerea pentru evrei a practicării unor profesii (avocată, educație școlară, artă, literatură, publicistică etc.), legea chirilor, confiscarea aparatelor de radio (mai târziu, în timpul „comunismului“, nu aveai voie să ascuți „Vocea Americii“ și „Europa liberă“), munca obligatorie doar pentru evrei (cu scopul de a-i umili), interzicerea părăsirii orașului, a țării, „zvonorile“ (adevărate, de fapt) despre execuții, deportări etc.

Cândva Sebastian scrisese: „Nu suportasem niciodată nici o umbră de echivoc asupra calității mele de evreu“. Profesorul Nae Ionescu știa acest lucru, poate că-l și admira, în ciuda rasismului său „ideologic“. Pe plan cultural, ca mulți alți intelectuali, Nae Ionescu avea o atitudine stranie - recunoștea aportul evreilor, dar îl considera, istoric, încheiat, iar în plan politic îl considera „nociv“. Cu zece ani înainte de a muri, când avea doar 28 de ani, Sebastian a susținut, la Institutul Francez

din București, o conferință (în limba gazdelor) pe tema „Specificul național“, în care pune accentul pe aspectul psihologic al opțiunii, încercând să elimine culoarea socio-politică a acestui „specific“. Din păcate istoria nu i-a dat dreptate. Alții au politizat până la crimă, până la Holocaust, problema apartenenței la evreitate.

În disputa actuală din jurul lui Sebastian s-a implicat și criticul literar Alexandru George, care într-o serie de articole publicate în „Adevărul literar și artistic“, ca și în „Luceafărul“ a pus în lumină relațiile scriitorului „evreu de la Dunăre“ cu inteligența vremii sale, ca și cadrul politic al acelei perioade. „Căci tâlharii și jidanii / Ne tot sug, ne sug mereu“, cântau în gura mare legionarii „simpli“, dar „antisemitismul nu era întotdeauna o ură generală și indistinctă față de evrei, ci împăca acest sentiment cu amabilitatea și prietenia față de exemplarele evreiești în parte“, explică Al. George. În romanul *De două mii de ani*, Sebastian rezumă antisemitismul vulgar (altul credem că nici nu există) la trei „acuzății: masonerie, cămătărie, omor ritual“, iar ca „argumente“: piatra și revolverul. El condamnă, totodată, încercarea de a te renega ca evreu. Este imposibil, pentru că nu te

poți lepăda de propria umbră. Numele lui Sebastian a fost pomenit de mai multe ori și cu ocazia unui interesant simpozion internațional organizat, la București, de Institutul Goethe, în zilele de 9-11 decembrie 2002, cu tema „Identitate evreiască și antisemitism în Europa Centrală și de Sud-Est“. Andrei Oișteanu, Magdalena Boiangiu s-au referit la „cazul“ Sebastian în comunicările lor. Istoricul Carol Iancu nu-l uită nici el în lucrarea *Evreii din România, de la emancipare la marginalizare* (Ed. Hasefer, 2000).

Starea în care a fost adus scriitorul român Mihail Sebastian (Iosif Hechter) se aseamănă cu aceea descrisă de un maestru al prozei, care a fost Liviu Rebreanu, în povestirea *Ițic Ștrul dezertor*, numai că Sebastian nu a rămas între liniile inamice. El și-a păstrat fără temere o patrie - cultura română, cultură care nu putea să-l trădeze pentru că ea face parte din cultura universală ca și tot ce a creat frumos și rațional omul pe acest pământ prea des semănat cu ură și nedreptate. Despre Sebastian s-a scris și se va mai scrie. El este o figură emblematică.

Pagină realizată
de BORIS MARIAN